

המבנה התחבירי לרומן מקום אחר של עמוס עוז

□ מאת : החוקרת מייסא כאדם חמאדי

פרופ' ד"ר

□ רחיים ראדי עבד

אוניברסיטת בגדאד/ פקולטת השפות/ מחלקת השפה העברית

Syntactic structure of Amos Oz's Novel "Another Place" □

By : Maysaa Kadhim Hammadi

University of Baghdad/ Faculty of Language/ Department of Hebrew
Language

البناء النحوي لرواية "مكان آخر" لعاموس عوز

ميساء كاظم حمادي

د.د. رحيم راضي عبد

جامعة بغداد/ كلية اللغات/ قسم اللغة العربية

ملخص البحث

يهدف هذا البحث إلى تقديم بناء نحوي شامل لرواية "مكان آخر" للكاتب عاموس عوز. يركز التحليل على جانبين رئيسيين: البنية النحوية التي تميز أسلوب الكاتب في الرواية، وأنواع الجمل من ناحية المضمون وكيف تخدم المعاني والأفكار المطروحة في النص. يتناول البحث تفاصيل تركيب الجمل، بما في ذلك أنواعها (الخبرية-الاستفهامية-التعجبية-الدهشة-النداء) وكيفية استخدام الروابط والأدوات النحوية لخلق التدفق السردي. كما يستكشف العلاقة بين التراكيب النحوية المختارة والدلالات المعنوية، مبيّناً كيف تسهم الخيارات النحوية في بناء الشخصيات، تطوير الأحداث، وتعزيز الموضوعات الرئيسية للرواية مثل (مثل: الهوية، الصراع، الذاكرة، إلخ). في الختام، يبرز البحث أهمية البناء النحوي كأداة لفهم أعمق للأبعاد الفنية والدلالية للنص الأدبي، ويؤكد على دور البنية اللغوية في تشكيل تجربة القارئ وتوصيل رسالة الكاتب.

الكلمات المفتاحية:- البنية النحوية- الجملة- أنواع الجمل-رواية "مكان آخر"-عاموس عوز

Abstract □

This research aims to provide a comprehensive grammatical analysis of Amos Oz's novel "Another Place." The analysis focuses on two main aspects: the **grammatical structure** that characterizes the author's style in the novel, and the **types of sentences in terms of content** and how they serve the meanings and ideas presented in the text. The study delves into the details of sentence construction, including their **types** (declarative, interrogative, exclamatory, surprise, vocative) and how **connectives and grammatical tools** are used to create narrative flow. It also explores the relationship between the chosen grammatical structures and their semantic implications, demonstrating how grammatical choices contribute to **character development, plot advancement, and the reinforcement of the novel's main themes** such as identity, conflict, and memory. In conclusion, the research highlights the **importance of grammatical analysis** as a tool for a deeper understanding of the artistic and semantic dimensions of literary texts. It also emphasizes the **role of linguistic structure** in shaping the reader's experience and conveying the author's message. **Keywords:** Syntactic Structure- Sentence - Sentence Types - "Another Place" Novel - Amos Oz

הרומן מהווה קרקע פורייה לחקר הלשון ברבדיה השונים, שכן הוא מגלם את הבחירות הלשוניות של הסופר היוצרות את רקמת היצירה הרומן "מקום אחר" מאת עמוס עוז משמש חומר עשיר לניתוח לשוני, ובפרט, הספרותית ומשפיעות על קבלת הקורא. בהקשר זה ברמה התחברית. התעמקות במבנה הדקדוקי של הרומן ובסוגי המשפטים מבחינת התוכן לא רק חושפת את מיומנותו הלשונית של עוז, אלא גם שופכת אור על מנגנוני פיתוח הדמויות, התקדמות העלילה ויצירת האווירה הכללית של היצירה. מחקר זה נועד לספק ניתוח תחבירי מדויק של "מקום אחר", תוך התמקדות בחשיפת דפוסים תחביריים רווחים והשפעתם על המשמעות הכללית והחשיבות האמנותית. במחקר זה, נתייחס לסוגי המשפטים השונים מבחינת תוכנם ותפקידם בהקשר הנרטיבי, באמצעות הצירים הבאים: משפטי חיווי (משפטי מידע); נחקר כיצד עוז משתמש במשפטי חיווי להעברת מידע, תיאור אירועים והצגת דמויות ומקומות. ננתח את קוצרם או פירוטם של משפטים אלה וכיצד הם תורמים לבניית המציאות הרומנטית וקידום העלילה. משפטי שאלה (משפטי חקירה): נבחן את תפקידם של משפטי שאלה ברומן, בין אם הן שאלות שדמויות מציגות זו לזו, שאלות פנימיות המתרוצצות במוחה של הדמות, או אפילו שאלות רטוריות המוצגות על ידי המספר. נחשוף את תפקידם של משפטים אלה בעוררות סקרנות, יצירת מתח, ביטוי ספק ובלבול, או קידום מחשבת הקורא. משפטי קריאה (משפטי רגש): ננתח את השימוש במשפטי קריאה לביטוי רגשות חזקים כמו שמחה, עצב, הפתעה או כעס. נחקר כיצד משפטים אלה תורמים להבלטת הצד הרגשי של הדמויות ולהעמקת ההשפעה הרגשית על הקורא. משפטי תהייה ותמיהה (משפטי בירור): נתייחס למשפטים הנושאים בתוכם משמעויות של תהייה, תמיהה או פליאה, אשר אינם בהכרח צורות שאלה ישירות. נבדוק כיצד משפטים אלה משקפים מצב של בלבול, חוסר הבנה או גילוי פתאומי אצל דמויות או המספר, והשפעתם על בניית המסתורין או עוררות המחשבה. באמצעות ניתוח זה, אנו מבקשים להגיע להבנה עמוקה יותר של הקשר בין המבנה התחבירי לתוכן ברומן "מקום אחר", וכיצד בחירותיו הלשוניות המדויקות של עמוס עוז תורמות לבניית עולם רומני מורכב ושלם, המשקף את חזונו האמנותיים והאינטלקטואליים.

חשיבות עבודת המחקר

מחקר זה מסייע לנו להבין באופן מעמיק את האופן שבו עמוס עוז משתמש בשפה בדיוק רב כדי לבנות את עולם הרומן שלו, וחושף משמעויות שלא היו גלויות קודם לכן.

מטרות עבודת המחקר

-זיהוי ואפיון התבניות הדקדוקיות המרכזיות ברומן. -בחינת הקשר בין בחירות דקדוקיות לתוכן ולמסרים של הרומן. -ניתוח תפקיד הדקדוק בעיצוב סגנונו האישי של עמוס עוז. -חשיפת רבדים חדשים של משמעות באמצעות ניתוח דקדוקי. -תרומה למחקר הלשוני-ספרותי של העברית המודרנית.

שיטת עבודת המחקר

שיטת מחקר זו שואפת לנתח את המבנה התחבירי וסוגי המשפטים מבחינת התוכן ברומן "מקום אחר" מאת עמוס עוז, למען לחשוף כיצד הבחירות הלשוניות תורמות לבניית המשמעות והמאפיינים האמנותיים של הרומן.

קורפוס עבודת המחקר

דוגמאות נבחרות מרומן "מקום אחר" לעמוס עוז.
המבנה התחבירי וסוגי המשפטים מבחינת התוכן ברומן "מקום אחר"

המשפט:

הוא אחד המושגים הבלשניים הקשים להגדרה. בספרות הבלשנית מצויות הגדרות רבות למשפט; הן שייכות לאסכולות בלשוניות שונות, ובנויות על פי גישת המחברים ומטרותיהם.

יש בלשנים שנואשו מלמצוא הגדרה נאותה למושג "משפט", והם מסתפקים במתן קריטריון מבני לזיהוי: משפט הוא רצף של מלים, אשר בהיותו כתוב (או מודפס) יופיע בין שתי נקודות. למעשה, גם זה אינו פתרון: ראשית – הוא נוגע למבעים כתובים בלבד; ושנית – יש קבוצות מלים רצופות הנתפסות כמשפטים, ובסופן מציבים סימני-פסיק אחרים: סימן שאלה, סימן קריאה, נקודה פסיק, שלוש נקודות. גם אם אין בידנו הגדרה המניחה את הדעת מכל הבחינות, נוכל לציין, כי משפט הוא בגדר יחידת לשון עצמאית, מופשטת, שאינה תלויה-הקשר נסיבית-פרגמטית. (רפאל ניר: 1989: 37-38) המחקרים המודרניים מציינים את הקושי לשים הגדרה מדויקת למשפט, שמסתמכת על קריטריונים יציבים ומקיפים, גם מחקרים אלה מציינים את ריבוי ההגדרות. עד שנת 1980 לפני הבלשן היה יותר מ-300 הגדרות להתמודד בהם, כדי לגלות את ההגדרה היותר יעילה. (חמד: 2015: 163) משפט הוא יחידה בסיסית ומהותית בעבודה כתובה, אשר ניסוחה למשפט תפקיד קריטי בשמירה על. דורש הקפדה יתרה. הוא נועד להביע רעיון אחד בלבד, ומומלץ שאורכו לא יעלה על עשרים מילים רצף הגיוני בין הרעיונות המובעים בטקסט כולו. ניסוח מדויק ונכון של המשפט תורם לקריאה מהנה וזורמת, ומגדיל משמעותית את הסיכוי ואחרים: 1999: 11) משפט בעברית חייב להכיל נושא, (שרה אלון, אלי בוכבינדר. לכך שהקורא יבין את כוונת הכותב באופן מדויק ישנם משפטים חסרי נושא דקדוקי, כמו אלו שבהם הנושא נסתר ("אכלתי"). כאלה שבהם צורת. הנושא זמן, אך אינו חייב לכלול נושא המקור באה אחרי רכיב מודאלי ("צריך ללמוד"), וכן מבני קיום או שייכות המשתמשים במילה "יש" כנושא ("יש לי פנאי", "יש פה אהבה גדולה"). בכל משפט, קיים קשר הגיוני וסדר קבוע בין חלקיו, המעניק למילים משמעות ברורה.

(מדרכי, יואלי: 1966: 19)

סוגי המשפטים:

-משפט חיווי או מידע-משפט השאלה-משפט הקריאה-משפט התמיהה

משפט חיווי או מידע

הוא משפט המספר "מחווה" דבר-מה: עובדה, מקרה, הודעה, בדרך חיוב או שלילה, למשל: "בימות הגשמים השמים על פי רוב מעוננים"; "מי שלא טרח בערב שבת לא יאכל בשבת". משפט חיווי מסתיים בנקודה או במפסיק אחר (שלוש נקודות, נקודה פסיק, או גם פסיק – אם ברציפות אחריו בא משפט שני). (אבן שושן: 1972: 404)

דוגמאות מהרומן "מקום אחר"

1-האיש מנסה להרחיקה.

"האיש" – נושא של המשפט. הוא מבצע את הפעולה. "מנסה" – פועל (נשוא) המעיד על ניסיון לבצע פעולה אחרת. "להרחיקה" : זהו שם פועל: "להרחיק" (בניין הפעיל, שורש ר-ח-ק). אליו נוסף כינוי גוף חבור "ה" = אותה (היא). כלומר: הפעולה היא להרחיק אותה (כלומר מושא ישיר מובלע בתוך הפועל).

(מקום אחר: 159)

2-העירבובייה כופפת עצמה למחזור, למיקצב לזהט.

הנושא: "העירבובייה"

שם עצם נקבי, יחיד, מיודע (בה"א הידיעה). מתפקד כנושא של המשפט – מה/מי עושה את הפעולה.

הנשוא: "כופפת עצמה"

כופפת – פועל בזמן הווה, גוף שלישי, נקבה, יחיד. עצמה – כינוי גוף חוזר (רפלקסיבי), גוף שלישי נקבה יחיד. הפועל והכינוי מציינים פעולה עצמית – היא פועלת כלפי עצמה. צירוף פועלי רפלקסיבי: "כופפת עצמה" = כפופה לעצמה = מתמסרת.

משלימי פועל / תיאורי תכלית: "למחזור, למקצב לזהט"

שני צירופי יחס עם מילת היחס "ל-", המציינים יעד, מטרה או תכלית. מחזור – שם עצם זכר, מיודע בהקשר כללי (מחזוריות, סיבוביות). מקצב לזהט – צירוף שמני, כולל תואר (לזהט = חם, עז, יצרי). כלומר: לאן היא "כופפת עצמה"? אל המחזור ואל המקצב הלזהט. (מקום אחר: 160)

אחר: 160

3-לשבחם ייאמר שהפיקו מלאכה נאה.

לשבחם

מילת יחס + שם עצם + כינוי שייכותמילה נרדפת: לשם שבחם / כהוקרה להסתפקיד תחבירי: תיאור מטרה או תכלית – למה ייאמר הדבר.

ייאמר

פועל, בניין נפעל, גוף שלישי יחיד, זמן עתיד צורת סביל של "יאמר" (יִאמְרוּ) נושא עיקרי של המשפט – זה הפועל המרכזי.

שהפיקו מלאכה נאה

- "שהפיקו"

פועל, בניין פיעל, זמן עבר, גוף שלישי רבים

הכינוי "הם" כלול בפועל – כלומר מדובר בנושא מרומז (הם)

- "מלאכה נאה"

מושא ישיר של הפועל "הפיקו"

"מלאכה" = שם עצם נקבה

"נאה" = שם תואר המתאר את המלאכה. (מקום אחר: 162)

4-האחראי לענף המספוא, מניח כף-יד גדולה על שכמו הרזה של פודולסקי.

"האחראי לענף המספוא"

הנושא האחראי – שם עצם מיודע, יחיד, זכר. לענף המספוא – צירוף לוואי המשמש להבהרת זהות או תחום האחריות. "לענף" – מילת יחס + שם עצם. "המספוא" – שם עצם מיודע, המשמש גררת לוואי. הנושא המלא: צירוף סמיכות מורכב המציין תפקיד או סטטוס

"מניח"

הנושא

פועל בבניין הפעיל, זמן הווה, גוף שלישי יחיד זכר.

מציינ פעולה פיזית שנעשית ע"י הנושא.

תפקידו לקשור בין הנושא לבין המושא או התיאור.

"כף-יד גדולה"

המושא הישיר

כף-יד – שם עצם מורכב (צירוף סמיכות).

גדולה – שם תואר, מתאר את כף היד, מתואם במין ומספר.

"על שכמו הרזה של פודולסקי"

תיאור מקום

על – מילת יחס המציינת מקום.

שכמו – שם עצם (שכם) בצירוף כינוי שייכות (שלו).

הרזה – תואר השם של "שכמו" (מתאר את מראה הכתף).

של פודולסקי – לוואי נוסף (שייכות).

תיאור מקום מלא שמציין לאן הונחה היד. (מקום אחר: 163)

5- גרישה אף הורשה לשהות עם הקצינים במשך הדקות האחרונות של הסתודדותם.

נושא – "גרישה" – שם עצם, נושא המשפט, גוף שלישי, יחיד, זכר.

תואר ריבוי/חיזוק – "אף" – מילת תוספת/חיזוק, מדגישה שהוא גם זכה לפעולה מסוימת. לא חיונית למשמעות התחבירית אך מוסיפה משמעות סגנונית.

נשוא (פועל) – "הורשה" – פועל סביל, בניין הופעל, זמן עבר, גוף שלישי, יחיד. הפועל הסביל מבטא שהפעולה נעשתה עליו ע"י גורם לא מצוין (לא ברור מי אישר לו).
 מושא (פועל מטרה) – "לשהות" – אינסופי (שם פועל) של הפועל "שָׁהָה". משמש כמושא לפועל הסביל "הורשה".
 תיאור לוואי – "עם הקצינים" – צירוף יחס המציין עם מי בוצעה השהות. מילת יחס "עם" + שם עצם.
 תיאור זמן – "במשך הדקות האחרונות של הסתודדותם" – צירוף זמן מורכב.
 "במשך" – מילת יחס.
 "הדקות האחרונות" – צירוף שם עצם עם תואר.
 "של הסתודדותם" – צירוף סמיכות (שם עצם + כינוי שייכות מרומז "הם"), כלומר: הזמן של "הסתודדותם" (שיחה פרטית/סודית שלהם). (מקום אחר: 164)

הניתוח

עמוס עוז משתמש במשפטי חיווי ברומן "מקום אחר" /התמקד בתיאור המציאות הספרותית עוז, כסופר, משתמש במשפטי חיווי כדי לבנות עולם ספרותי אמין ומפורט. הניתוח הדקדוקי מראה כיצד כל רכיב במשפט תורם לתיאור מדויק של הדמויות, הפעולות והסביבה. לדוגמה:
 - "האיש מנסה להרחיקה" – משפט פשוט וברור שמתאר פעולה מכוונת.
 - "העירבובייה כופפת עצמה למחזור, למיקצב לזה" – משפט מורכב יותר שמעביר תיאור של מצב והשתנות פנימית, תוך שימוש בדימויים ("מיקצב לזה").
 - "האחראי לענף המספוא, מניח כף-יד גדולה על שכמו הרזה של פודולסקי" – משפט עשיר בפרטים הממחישים סצנה ויחסים בין דמויות.

העברת מידע בצורה בהירה ועניינית
 משפט חיווי, מעצם הגדרתו, נועד למסור מידע. עוז מנצל את היכולת הזו של השפה כדי להעביר נרטיב קוהרנטי. הפירוט התחבירי מדגיש את האופן שבו כל מילה ותפקידה במשפט תורמים להעברה הברורה של המסר. דיוק זה קריטי במיוחד ביצירה ספרותית, שבה כל פרט יכול להיות משמעותי.

אמצעי ספרותי ליצירת עומק ומשמעות

גם כאשר משפט חיווי מתאר עובדה פשוטה, הניתוח מראה שעוז משתמש במבנים תחביריים שונים – כגון שימוש בבינוני כנשוא ("מניח"), צורות סביל ("הורשה", "ייאמר"), ושימוש פועל ("להרחיקה") – כדי להעשיר את הטקסט. בחירות לשוניות אלו, אף שהן בגדר משפטי חיווי, יוצרות רושם נוסף של משמעות ומאפשרות גמישות סגנונית. לדוגמה, השימוש בסביל ("הורשה") מעביר תחושה של כפייה או סמכות חיצונית, מבלי לציין את הגורם המבצע.

שליטה בשפה ככלי לביטוי רב-גוני

ההתייחסות המפורטת לכל חלקי הדיבור והתפקידים התחביריים – מנושא ונשוא ועד לתיאורי זמן ומקום – מדגימה את השליטה העמוקה של עמוס עוז בשפה העברית. שליטה זו מאפשרת לו לא רק לספר סיפור, אלא גם לעשות זאת בדרך מעודנת, מדויקת ומעמיקה, תוך שימוש במגוון רחב של כלים לשוניים כדי לבנות את עולמו הספרותי.

משפט השאלה

הוא משפט שאומרו מבקש תשובה עליו, למשל: "מדוע שבר משה את הלוחות?", "הראית את יוסף?", משפט שאלה מסתיים בסימן שאלה (?). (رحيمه، مجيد عبود، ٢٠١٨، ص ٣٤).

משפטי שאלה הם מבנים תחביריים המיועדים לחקור, לברר או לעורר תגובה מהנמען באמצעות הצגת שאלה מפורשת. בדרך כלל, משפטים אלו מתחילים במילת שאלה (כגון: מי, מה, מתי, מדוע, היכן, כיצד) או בתבנית שואלת (כגון: האם) ומסתיימים בסימן שאלה (?).

תכונות עיקריות:

- 1- כוונת דיבור – משפטים אלו מבטאים בקשה למידע, אך בהקשרים ספרותיים עשויים גם לבטא תמיהה, רטוריקה, או רגשות.
- 2- מבנה תחבירי מובהק – נפתח לרוב במילת שאלה, כולל פועל מוקדם במבנה התחבירי, ומסתיים בסימן שאלה.
- 3- מענה – יש שאלות פתוחות שמזמינות תשובה (למשל: מה יעלה בגורלו של האיש?), ולעומתן שאלות רטוריות שנוטות לרוב ללא מענה ישיר (למשל: האם כך נגמר הכול?).
- 4- תפקיד סגנוני – בשירה כמו ביצירה "בייבוהו", משפטי שאלה מופיעים ברצף ובכמות רבה, ומשמשים כאמצעי אמנותי להעברת תחושת חוסר ודאות, בלבול, תהייה או עיסוק קיומי עמוק (רנן: 2018: 211).

דוגמאות מהרומן "מקום אחר"

1- אתה שואל אותם מה נתחדש, והם מנידים ראשם בדרך שומרי-סוד.

אתה – נושא של המשפט – כינוי גוף, גוף שני, זכר, יחיד

שואל – נשוא של המשפט – פועל בזמן הווה, בניין קל, גוף שני, יחיד, זכר

אותם – מושא עקיף של הפועל "שואל" – כינוי גוף חבור

מה נתחדש – משפט שאלה עקיף – משמש כאן כמושא ישיר לפועל "שואל"

"מה" – מילת שאלה (כינוי שאלה), ממלאת תפקיד של נושא במשפט המשועבד.

"נתחדש" – פועל, בניין נפעל, גוף שלישי, זכר, יחיד, זמן עבר.

"והם מנידים ראשם בדרך שומרי-סוד"

ו- ו' החיבור – מחברת בין שני משפטים מחוברים (משפט מחובר)

הם – נושא – כינוי גוף, גוף שלישי, רבים

מנידים – נושא – פועל, זמן הווה, גוף שלישי, רבים, זכר, בניין הפעיל

ראשם – מושא ישיר של הפועל "מנידים" – שם עצם + כינוי שייכות

בדרך שומרי-סוד – תיאור אופן:

"בדרך" – תואר פועל (איך מנידים את הראש).

"שומרי-סוד" – שם עצם בצורת נסמך ברבים, משמש כתיאור לתואר הפועל "בדרך".

(מקום אחר: 165)

٢- וכי מה עוד נותר לו בחייו?

וכי – פתיחה רגשית/אינטונציה – מילת רטוריקה

מה – נושא – כינוי שאלה

עוד – תיאור זמן/כמות – תואר הפועל

נותר – נושא – פועל נפעל בעבר

לו – מושא עקיף – מילת יחס + כינוי גוף

בחייו – תיאור מצב/זמן – תיאור. (מקום אחר: 168)

٣- האם נשתרר סוף-סוף שקט בארצכם?

האם – מילת שאלה, מצינת כי מדובר בשאלה שניתן לענות עליה בכינוי "כן" או "לא".

נשתרר – פועל בבניין נפעל, זמן עבר. מציין פעולה שהתרחשה או מצב שהתקיים, והסובייט לא נמסר באופן ישיר.

סוף-סוף – תואר זמן, מציין שהמצב קרה אחרי זמן ממושך.

שקט – מושא ישיר של הפועל, מציין את המצב של השקט שצפוי להתקיים.

בארצכם – תחילית ייחוס + שם עצם, מציין את המקום שבו השקט צפוי להתרחש (בארצם של הנשאלים). (מקום אחר: 172)

٤- כבר כתבת תשובה לאחים?

"כבר" – תואר הפועל, מציין זמן ("האם כבר נעשה הדבר?").

"כתבת" – פועל בזמן עבר, גוף שני יחיד זכר (אתה כתבת).

"תשובה" – מושא ישיר של הפועל "כתבת", שם עצם.

"לאחים" – תיאור לוואי למילה "תשובה" או תיאור מושא (למי כתבת תשובה). כולל ציון כתובת או נמענים.

משפט שאלה פשוט (שאלה סגורה, כן/לא). (מקום אחר: 175)

٥- מי, זולת עלובי-נפש אלה, מסוגל לטמון מארב בתוך ואדי ולפתוח באש בלילה מטווח של מאה מטרים?

"מי" – תפקיד תחבירי: נושא של המשפט.

סוג מילה: מילת שאלה, גוף שלישי, מין זכר (משמשת במקום שם עצם).

משמעות: שואלת על זהותו של המבצע (מי מסוגל...).

"זולת עלובי-נפש אלה"

"זולת" – מילת קישור שמשמעה "מלבד" או "חוץ מ".

"עלובי-נפש" – שם עצם+תואר, מציין גנאי.

"אלה" – כינוי רמז, מבהיר מי הם "עלובי-הנפש" – קבוצת אנשים מסוימת.

"מסוגל"

נושא (פועל בהווה).

שורש: י-כ-ל (יכול).

בניין: קל, זמן הווה.

"לטמון מארב בתוך ואדי"

"לטמון" – שם פעולה בצורת שם פועל פועל רלציוני.

"מארב" – מושא ישיר של הפועל "לטמון".

"בתוך ואדי" – תיאור מקום (מביע מיקום הפעולה).

כל הצירוף כולו – משמש כמושא מורחב לפועל "מסוגל".

"ולפתוח באש בלילה מטווח של מאה מטרים"

צירוף נוסף של פעלים, צמוד לפועל הקודם באותה הדרגה.

"ולפתוח" – פועל בצורת שם פועל (כמו "לטמון").

"באש" – תיאור אמצעי (במה פותחים).

"בלילה" – תיאור זמן.

"מטווח של מאה מטרים" – תיאור מרחק

כל החלק הזה מצטרף ל"מסוגל" כמו פעולה נוספת – "מסוגל גם לטמון... וגם לפתוח..."

(מקום אחר: 177)

הניתוח

המחבר, עמוס עוז, משתמש במשפטי שאלה כדי להשיג מספר תוצאות:

העמקת תחושת אי-הוודאות והבלבול

כפי שמצוין במאפיינים העיקריים, ריבוי משפטי שאלה ברצף יוצר תחושה של חוסר וודאות ובלבול. הדוגמאות מציגות מגוון שאלות – חלקן ישירות, חלקן רטוריות, וחלקן עקיפות – מה שמעיד על עולם פנימי מורכב של הדמויות או של המספר.

הצגת שאלות קיומיות ורטוריות

השאלה "וכי מה עוד נותר לו בחייו?" היא דוגמה מובהקת לשאלה רטורית בעלת אופי קיומי. היא לא מצפה לתשובה ישירה, אלא מעוררת מחשבה על מצבו של הפרוטגוניסט ועל מצוקותיו.

אפיון דמויות וקשרים בין-אישיים

השאלות שהדמויות שואלות זו את זו ("אתה שואל אותם מה נתחדש?", "כבר כתבת תשובה לאחים?") חושפות את אופי היחסים ביניהן, את רמת הפתיחות או הסודיות, ואת המידע שהן מנסות לדלות.

יצירת מתח וציפייה

שאלות מסוימות, כמו "האם נשתרר סוף-סוף שקט בארצכם?", מעוררות ציפייה אצל הקורא לגבי התפתחות העלילה ופתרון הקונפליקטים.

הדגשת היבטים פסיכולוגיים ומוסריים

השאלה "מי, זולת עלובי-נפש אלה, מסוגל לטמון מארב בתוך ואדי ולפתוח באש בלילה מטווח של מאה מטרים?" חורגת משאלה פשוטה על זהות הפועל. היא כוללת שיפוט ערכי ("עלובי-נפש") ומביעה תמיהה עמוקה לגבי מעשים אלימים, ובכך חושפת את עמדתו המוסרית של השואל או את מצבו הפסיכולוגי הקשה.

בקיצור, עמוס עוז משתמש במשפטי שאלה לא רק כדי לקדם את העלילה או להעביר מידע, אלא גם ככלי ספרותי עוצמתי לחקר פנים הדמויות, להצגת דילמות קיומיות ומוסריות, וליצירת אווירה של אי-וודאות והתלבטות ברומן. השימוש המגוון שלו בשאלות עוזר לו לעצב עולם עשיר ומורכב, שבו הקורא מוזמן להרהר יחד עם הדמויות בשאלות הגדולות של החיים.

משפט הקריאה

הוא משפט המביע פקודה, הוראה, הזהרה, קריאת-זירוז וכדומה, למשל: "כבד את אביך ואת אמך", "קדימה צעד!", "אל תוסף ראות פני!", משפט קריאה מסומן על-פי-רוב בסימן קריאה (!). (שושן: ١٩٧٢: ٨٠٤)

דוגמאות מהרומן "מקום אחר"

1-ועמו הדין!

ו – ו' החיבור – קשר בין משפטים – מקשרת למה שנאמר קודם בטקסט.
עמו – מילת יחס + כינוי גוף – נסמך + מושא עקיף – "עם" + "הוא" = עמו. משמעות: "עם אותו אדם/הדובר הקודם".

הדין – שם עצם – נושא של המשפט – "הדין" במשמעות של "הצדק" או "הטענה הצודקת".
פועל חסר (מרומז) – הפועל "הוא" (כלומר: "הדין עמו" = הצדק איתו). (מקום אחר: 179)

ז-חסיה, תוציאי לנו משהו לשתות, אם לא קשה לך.

חסיה – פנייה: מדובר בשם עצם, נסמך במשפט הקריאה. השם הוא של אדם (חסיה), והשימוש בו מבצע את פעולת הפנייה. בשפת היום-יום זהו ביטוי של קריאה או בקשה.

תוציאי – פועל: זהו פועל בעתיד בצורת גוף שני נקבה. הפועל מתפקד כציווי מנומס (ובמובן מסוים ניתן להתייחס אליו כבקשה מנומסת). זמן: זמן עתיד, אך בשיח מנומס הוא יכול לשדר בקשה.

גוף שני נקבה: הפועל מתייחס ל"את" (הפנייה היא לאדם נקבה).

לנו – מושא עקיף: מדובר בכינוי גוף חבור שמציין את מקבלי הפעולה (במקרה זה, את הדוברים או אנשים אחרים). כינוי גוף חבור בצורת מושא עקיף – כלומר, מי שנהנה או מקבל את הפעולה (השתייה).

משהו לשתות – מושא ישיר: צירוף של שם עצם + אינפיניטיב.

משהו הוא שם עצם, שהוא מושא ישיר של הפועל "תוציאי", כלומר זה מה שמוציאים.

לשתות הוא אינפיניטיב (שמה של פעולה), ומציין את הפעולה הנדרשת.

אם לא קשה לך – פסוקית תנאי: מדובר בפסוקית תנאי שמבנה את התניה של הבקשה. כלומר, תנאי לפעולה שתבצע הוא שהדבר לא יהיה קשה.

לא: מילת שלילה המשלילה את הקושי.

קשה: תואר המתאר את מידת הקושי של הפעולה.

לך: כינוי גוף, המיועד כאן לנמען (חסיה), ונמצא במשפט כפועל משלים של "קשה".

(מקום אחר: 181)

ז-הרי זה סימבולי ממש!

הרי – מילת פתיחה / מילת הדגשה (חיזוק) – מדגישה את המסקנה או הקביעה. לא נחשבת חלק מהמבנה התחבירי של הנושא והנשוא. **זה** – נושא – כינוי רומז (גוף שלישי יחיד), מתייחס למשהו קודם (כמו "המעשה הזה", "המצב").

סימבולי – נשוא – תואר השם, מתפקד כנשוא במשפט שמני. מתאר את הנושא "זה".

ממש – תיאור אופן – מחזק את התואר "סימבולי", תואר הפועל, מדגיש את העוצמה של הסמליות. (מקום אחר: 189)

הם רוצים לגדל אנשים פשוטים.

הם – נושא – כינוי גוף בגוף שלישי רבים – מי רוצה? הם

רוצים- פועל עזר- גוף שלישי רבים, זמן הווה, מציין רצון

לגדל- שם פועל- הפועל המרכזי מבחינת המשמעות – מה רוצים לעשות? לגדל

אנשים- מושא ישיר- מה רוצים לגדל? אנשים

פשוטים- לוואי – תואר השם שמסביר איזה סוג של אנשים: אנשים איך? פשוטים

(מקום אחר: 190)

ש-שלומי כשלומי של בן-ישיבה שנתחטף לעבודת צבא הצאר, הא-הא.

שלומי-

"של" – מילות יחס + כינוי קניין **"מי"** – כינוי גוף בגוף ראשון יחידתפקיד תחבירי: נושא המשפט (המדובר עליו) – **כשלומי של בן-ישיבה שנתחטף לעבודת צבא הצאר "כ"** – מילת השוואה = כמו **"שלומי של..."** – נושא מושווה **"בן-ישיבה"** – לוואי או גרעין בתוך סומך **"שנתחטף לעבודת צבא הצאר"** – פסוקית לוואי, מתארת את בן-הישיבה

הא-הא-

ביטוי של צחוק או אירוניה — מופרד בפסיק, מהווה משפט קריאה עצמאי קצר.

מבחינה תחבירית הוא לא תלוי במבנה התחבירי הראשי, אך מוסיף טון רגשי. (מקום אחר: 191)

משפט התמיהה

הוא משפט המביע השתוממות ותימהון, למשל: **"השומר אחי אנכי?!", "הרצחת וגם ירשתי?!",** משפט תמיהה מסתיים על-פי-רוב בסימני

שאלה וקריאה גם יחד (!?). (שם: 804)

דוגמאות מהרומן "מקום אחר"

א-בעצם אנחנו הרגנו אותו.

בעצם- תיאור אופן / מצב- מילה פתיחה שמציינת הפנמה או הפתעה. תפקידה לתאר את עמדת הדובר לגבי המשפט. **אנחנו-** נושא- כינוי גוף בגוף ראשון רבים. הנושא של הפועל **"הרגנו"**. **הרגנו-** נשוא (פועל)- פועל בזמן עבר, גוף ראשון רבים, בניין פעל (קל). **אותו-** מושא ישיר- כינוי גוף חבור בגוף שלישי יחיד זכר. הוא המושפע מהפעולה (מי שנהרג). (מקום אחר: 192)

א-אילו ניתן לך לפענח את זרם האותות.

"אילו" – מילת תנאי בלתי מציאותי. מציינת תנאי שבפועל לא התממש. שקולה ל- **"אם רק..."** **"ניתן"** – פועל סביל בזמן עבר, גוף שלישי. בניין נפעלמציין פעולה שלא מתבצעת על ידי הנושא, אלא נעשית לנושא או מתאפשרת לו. **"לך"** – כינוי גוף בגוף שני יחיד (נוכח), משמש כתוספת למבע מושא עקיף לפועל **"ניתן"** משמעות: ניתן לך – כלומר **"שיתאפשר לך"**. **"לפענח את זרם האותות"** – צירוף פועל + מושא ישיר. הפועל **"לפענח"** הוא שם פועל, והמושא הישיר שלו הוא **"את זרם האותות"**. (מקום אחר: 194)

א-ומה בצעקת הכלבים.

ו ("ו") – מילת חיבור. מחברת את המשפט הזה למשפט הקודם, ויוצרת תחושת רצף או הצטברות של פעולות.

מה ("מה") – מילת שאלה. מביעה שאלה, פליאה או תדהמה. **"ב ("ב")** – מילת יחס. מחברת לשם העצם שבא אחריה.

"צעקת הכלבים" – סמיכות:

- צעקת (שם העצם הראשון – הנסמך). הכלבים (שם העצם השני – הסומך), מוגדר עם ה"א הידיעה. (מקום אחר: 195)

א-אבל האם ראויים שכמותנו לשוב ולהתקינו?

נושא: **"שכמותנו"** (צורת ריבוי לגוף ראשון). נשוא: **"ראויים"** (תואר פועל, מצב). מילות קישור: **"אבל"**, **"האם"** (מילת שאלה המציינת תמיהה). פועל עיקרי: **"לשוב"** (לחזור) + **"להתקינו"** (לתקן אותו). מבנה תחבירי: מבנה שאלה בתוך טענה, כשהמילית **"האם"** מייצרת את התחושה של ספק או הרמת גבה. משפט תמיהה (שאלה רטורית). (מקום אחר: 197)

א-מה קרה לאבא בתל-אביב. דבר רע?

מה – מילת שאלה/תמיהה (שם שאלה), פותחת את משפט התמיהה. **קרה** – פועל, גוף שלישי יחיד זכר, זמן עבר, בניין קל. **לאבא** – מושא עקיף, מילת יחס **"ל"** + שם עצם **"אבא"** (שניהם מחוברים). **בתל-אביב** – תיאור מקום, מילת יחס **"ב"** + שם מקום **"תל-אביב"**.

דבר – שם עצם, יחיד. **רע** – תואר, שמתאר את הדבר. (מקום אחר: 199)

הניתוח

באמצעות השימוש המגוון במשפטי קריאה ותמיהה, עמוס עוז חושף ב"מקום אחר" את מורכבותה של החוויה האנושית והקיבוצית. הוא מציג עולם שבו ישנם רצונות חזקים ואידיאלים (הבאים לידי ביטוי במשפטי קריאה), אך גם ספקות עמוקים, תסכולים, תדהמה מול הדיאלוגים אירועים בלתי נתפסים ותהיות קיומיות ומוסריות (הבאים לידי ביטוי במשפטי תמיהה) (رحيمه، مجيد عيود، ٢٠٢١، ص ٤٥) והמחשבות של הדמויות, המנוסחים באמצעות סוגי משפטים אלו, מעידים על מתח מתמיד בין שאיפות לבין מציאות. עוז אינו מציע תשובות חד-משמעיות, אלא מותיר את הקורא עם שאלות פתוחות, המעידות על הטשטוש בין וודאות לספק, בין צדק לאשמה, ובין רצון לחוסר השימוש שלו במשפטים אלו תורם לעומק הפסיכולוגי של הדמויות ולריאליזם של (אונים ١٢ - رحيمه، مجيد عيود، ٢٠٢١، ص ٤٤) ... הסיפור, ומשקף את המאמץ המתמיד של האדם להבין את עולמו הפנימי ואת העולם הסובב אותו, גם כשהתשובות נותרות מעורפלות. עוז משתמש בכלים תחביריים אלה כדי להעביר את תחושת הבלבול, ההפתעה והחיפוש המתמיד אחר משמעות בחיי הדמויות.

סיכום

מטרת מחקר זה הייתה לצלול לעומק המבנה התחבירי של הרומן "מקום אחר" מאת הסופר עמוס עוז, ולחשוף את הקשרים הסמנטיים והתפקודיים המרכיבים את הרקמה הלשונית העמוקה שלו. באמצעות ניתוח מקיף של סוגי המשפטים מבחינת התוכן, התברר כי עוז אינו מסתפק רק בתיאור אירועים, אלא בונה עולם רומני שבו באה לידי ביטוי מיומנותו בשימוש בכלים תחביריים כדי לשרת את הממדים הפסיכולוגיים והרעיוניים של הדמויות והאירועים. הניתוח הראה כי הגיוון בשימוש במשפטי חיזוי, ובמשפטי ציווי בצורותיהם השונות

(שאלה, פקודה, קריאה, איחול, תקווה), לא היה מקרי, אלא השתלב באופן הדוק עם ההקשרים הרומניים כדי לחזק את הבנתנו את המניעים הנסתרים, את הקונפליקטים הפנימיים ואת היחסים המורכבים בין הדמויות. משפטים קצרים ותמציתיים הדגישו את עוצמת הרגעים ואת מתחם, בעוד שמשפטים ארוכים ומורכבים שפכו אור על ההתבוננויות הפילוסופיות והרעיונות העמוקים ששלטו בגיבורי הרומן. כמו כן, הודגשה חשיבותו של המבנה התחבירי בעיצוב הסצנות, בתיאור המצב הרגשי ובקביעת נקודת המבט הנרטיבית. מה שמעשיר את חווית הקורא ומעמיק את הבנתו את המשמעויות הנסתרות. לסיכום, מחקר זה מדגיש כי ניתוח תחבירי אינו רק פירוק של מבנים לשוניים מופשטים, אלא הוא מפתח להבנה עמוקה יותר של יצירות ספרותיות, ולהבנת האופן שבו הסופר מעצב את עולמו הנרטיבי באמצעות השפה. הרומן "מקום אחר" מאת עמוס עוז, עם מבנה התחבירי העשיר והמגוון, מהווה דוגמה חיה ליכולתה של השפה להכיל ממדים אנושיים מורכבים, ולהציגם במסגרת אמנותית המחייבת את הקורא להרהר ולהתבונן. המחקר ממליץ על מחקרים נוספים שיעסקו בממדים התחביריים והסמנטיים ביצירותיו האחרות של עוז, ובספרות העברית בת זמננו באופן כללי, כדי לחקור היבטים נוספים התורמים להבנה מעמיקה יותר של הרומן כתופעה לשונית ואמנותית אינטגרלית. **המסקנות** ¹ - עמוס עוז יוצר עולם ספרותי אמין ומפורט על ידי שימוש מדויק במשפטי חיווי. משפטים אלו מאפשרים לו לתאר בבהירות ובאובייקטיביות את הדמויות, האירועים והסביבה. שליטתו העמיקת תחושת אי-הוודאות, בשפה וביכולתם של משפטי החיווי למסור מידע חיוני, מאפשרת לו לספר את סיפוריו בדיוק ובתחכום רב. הבלבול והחקירה הפסיכולוגית באמצעות משפטי שאלה, עוז יוצר תחושה של אי-וודאות ובלבול. הוא מציג שאלות ישירות, רטוריות ועקיפות, המצביעות על עולם פנימי מורכב של הדמויות ועל מאבקי הקיומיות. שאלות אלו משמשות לאפיון אישים ומערכות יחסים בינאישיות, יוצרות מתח וציפייה, ומדגישות ממדים פסיכולוגיים ואתיים, תוך חשיפת עמדות ערכיות ותהיות עמוקות. ² הטקסט של עוז חושף את מורכבות החוויה האנושית באמצעות שימוש **במשפטי קריאה** (לשוקות ואידיאלים נשגבים) **ובמשפטי תמיהה** (לספקות ושאלות קיומיות). עוז אינו מספק תשובות חד-משמעיות, אלא מותיר את הקורא עם **שאלות פתוחות** המצביעות על העמימות שבין וודאות לספק, צדק ואשמה. ³ עמוס עוז השתמש במבנים תחביריים מדויקים ומגוונים כדי לתאר את העולם באמת ובבהירות, והוסיף עומק ומשמעויות בעומק פסיכולוגי ובאמינות, נסתרות גם לתיאורים הפשוטים ביותר. בקיאותו הלשונית הניבה פרוזה עשירה, המאופיינת בדיוק לשוני כל מילה ומשפט שירתו את סיפורו, והעבירו תחושות של בלבול, הפתעה וחיפוש אחר משמעות בדמויותיו. רבה.

המקורות

- 1- ניר, רפאל. (1989). מבוא לבלשנות יחידה (8-9). האוניברסיטה הפתוחה (תל אביב).
- 2- חאמד מרהון חמד. (2010). תפקיד הסלנג הישראלי בטרימינולוגיה הפוליטית תואר שלישי אוניברסיטת בגדאד.
- 3- שרה אלון, אלי בוכבינדר ואחרים: (1999). כתיבה מדעית בסיסית. אוניברסיטת חיפה הפקולטה ללימודי רווחה ובריאות.
- 4- יואל, מרדכי. (1966) **תחביר עברי מהדורה 1 הוצאת "יסודות"** תל-אביב.
- 5- אברהם אבן שושן. (1972) **המילון העברי המרוכז**, הוצאת קרית-ספר (ירושלים).
- 6- רנן, דן נטע. (2018) **מנגנוני ריסון ומנגנוני הגברה בלשון השירית של אורי צבי גרינברג**. דביר (תל-אביב).
- 7- עמוס, עוז. (1966). **מקום אחר**. (ירושלים).
- 8- אברהם אבן שושן. (1979). **המילון החדש**, הוצאת קרית-ספר (ירושלים).
- 9-949- رحيمه، مجيد عبود. البعد الديني في القصة العبرية الحديثة. بحث منشور في مجلة كلية اللغات جامعة بغداد العدد (٣٧) في كانون الثاني ٢٠١٨، ص ٣٤.
- 10-37- رحيمه، مجيد عبود. البناء النفسي للقصص سمحا بن صهيون في قصة نفس محطمة. بحث منشور في مجلة كلية اللغات - جامعة بغداد العدد (٤٣) في كانون الثاني ٢٠٢١، ص ٤٥.
- 11- رحيمه، مجيد عبود. الفكاهة ودورها في القصة العبرية القصيرة (نماذج مختارة)، بحث منشور في بحث منشور في مجلة الترجمة واللسانيات، تدرها جمعية المترجمين العراقيين - بغداد، العدد ١٦ / حزيران ٢٠٢١، ص ١٤٤.